

rosa vera

UNA APORTACIÓ A LA HISTÒRIA DEL GRAVAT MODERN A CATALUNYA

DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA

FITXA GENERAL

G

ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA

DOTZE PAISATGES URBANS
DE BARCELONA

PRÒLEG DE FERRAN SOLDEVILA

GRAVATS DE

J. Amat, J. Barbarà, R. Benet, E. Bosch Roger, A. van den Brandeler,
F. d'A. Casademont, F. Lloveras, J. Mompou, J. Pla, J. M. Prim,
E.-C. Ricart, J. Sunyer i X. Valls

AMB COMENTARIS DE

A. A. Artís, P. Benavent de Barberà, X. Benguerel, J. Cortès, J. M. Espinós, J. M. López
Picó, M. Mament, S. Sánchez Juan, C. Soldevila, J. Sunyer, R. Tassó i Marca i J. Vinyoli

BARCELONA
M C M L V (1)

M'han dit que et canti, Barcelona. — Pròleg de Ferran Soldevila. Vinyeta al burí d'E.-C. Ricart.

1. JOSEP MOMPOU. — *Plaça de Catalunya*, punta seca. Comentari de Josep M. Lòpez Picó.
2. JOSEP AMAT. — *Sant Gervasi*, aiguatinta. Comentari de Joan Cortès.
3. JOAQUIM SUNYER. — *Vallcarca*, punta seca. Comentari de Jaume Sunyer.
4. XAVIER VALLS. — *El parc*, aiguafort i sofre. Comentari de Marià Manent.
5. AGNÈS VAN DEN BRANDELER. — *Plaça Reial*, punta seca. Comentari d'Andreu A. Artís.
6. RAFAEL BENET. — *Muntaner-Travessera*, punta seca i sofre. Comentari de Joan Vinyoli.
7. FREDERIC LLOVERAS. — *La Rambla*, aiguafort i aiguatinta. Comentari de Xavier Benguerel.
8. EMILI BOSCH ROGER. — *Paral·lel*, aiguafort. Comentari de Sebastià Sánchez Juan.
9. JAUME PLA. — *Plaça Universitat*, punta seca. Comentari de Rafael Tasis i Marca.
10. JOAN BARBARÀ. — *Plaça Letamendi*, aiguafort. Comentari de Pere Benavent de Barberà.
11. JOSEP M. PRIM. — *El port*, punta seca. Comentari de Josep M. Espinàs.
12. FRANCESC D'A. CASADEMONT. — *Diagonal*, aiguafort. Comentari de Carles Soldevila.

G.3

G.3.1

1. Portadella.
2. Portada a dues tintes (negre i rosa), compaginada amb un tipus de lletra i diferents cossos tal com mostra la fotocòpia del punt G.
3. Pròleg de Ferran Soldevila encapçalat per un gravat al burí i a l'aiguatinta (2) d'E.C.Ricart.
4. Dotze plecs amb dotze gravats d'artistes i tècniques diferents illustrats per dotze textos de diversos escriptors. Cada plec consta de:
  - 4.1 Portada a dues tintes (negre i rosa) compaginada amb un tipus de lletra i diferents cossos: ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA / DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA / (nom del gravador) / (títol del gravat) / (tècnica) / COMENTARI DE / (nom de l'escriptor) / (emblema Rosa Vera) / (nº o signatura del plec).
  - 4.2 Un text a la contraportada.
  - 4.3 Un gravat a la plana d'enfront.
5. Taula.
6. Justificació del tiratge.

G.3.2

És una edició de vuitant-tres exemplars en total distribuïts com segueix:

D'aquesta col·lecció de DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA se n'ha fet una tirada de 75 exemplars en paper Guarro de fabricació especial, numerats i signats per llurs autors, inutilitzant tot seguit les planxes i distribuïnt-los de la manera següent:

Exemplar Únic, numerat I, que conté el dibuix original del gravat, totes les proves d'estat, una prova de la planxa inutilitzada, l'autògraf del comentari i el coure. (3)
Propietat de la Biblioteca dels Museus de Barcelona.

10 exemplars, numerats de II a XI, que contenen alguna prova d'estat i una prova de la planxa inutilitzada.

64 exemplars, numerats de 12 a 75.

Ultra aquests, s'han tirat vuit exemplars, marcats A a H, no venals, destinats als col·laboradors.

G.3.3

Els exemplars porten la firma autògrafa de FERRAN SOLDEVILA a tinta, en acabar el pròleg:

Les estampes estan signades per llurs autors amb llapis, a l'a.i.d. I els textos, també autògrafament, però a tinta. Les firmes es mostren en el punt VII de cada gravat, primer la del gravador i en segon lloc la del literat.

G.3.4

La tipografia fou elaborada als tallers de la S.A.D.A.G.

El pròleg amb la lletra A.W.c. i r. de cos 20. Els textos estan compaginats amb la lletra A.W.r. llevat del que il·lustra el Gravat 6, escrit per JOAN VINYOLI, que ho fa amb la P.r. de cos 12. Tots els comentaris tenen el cos 14 tret dels que glossen els Gravats 7,9,11 i 12 que estan compostos amb el cos 12, més petit perquè la seva extensió és més llarga que la resta.

G.3.5

Les planxes són de coure i n'hi ha un total de tretze. Una que encapçala el pròleg, gravada al burí i a l'aiguatinta i dotze il·lustrades per sengles textos i treballades en diferents tècniques. Exceptuant la planxa de FREDERIC LLOVERAS -la del Gravat 7- la resta es troben al taller de JAUME COSCOLLA, el qual col·laborà amb JAUME PLA en la seva estampació. Totes porten una aspa gravada en el metall per a destruir-les. A l'a.s.d. hi porten les planxes dels Gravats 3,6,9,10,11 i 12; a l'a.s.e. les dels Gravats 4,5 i 8; la del Gravat 1 la porta a l'a.i.e. i la del Gravat 2, a l'a.i.d.

G.3.6

És la segona col·lecció de la sèrie de cinc on el número dotze n'és el protagonista: ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA.

Totes les estampes tenen el format vertical i representen temes urbans de Barcelona.

Tots els gravats porten el títol del lloc on foren realitzats.

Quatre són noms de places: Plaça de Catalunya

Plaça Reial

Plaça de la Universitat

Plaça Letamendi

Quatre són carrers: Muntaner-Travessera

La Rambla

Paralel

Diagonal

I els altres dos són El Parc (es referix al de La Ciutadella) i El Port.

Nou dels textos tenen títol.

Cinc dels comentaris són poemes.

FITXA ESPECÍFICA

E

E.1

EXEMPLAR N° 70 de l'edició de 6ª numerats de 12 a 75.

E.2

Vegi's el punt G.3.1.

E.3

Pertany a la Biblioteca de Catalunya.

E.4

Fou adquirit per compra a JAUME PLA l'any 1984 per la quantitat de 80.000 pts.

E.5

E.5.C: 348 x 255

E.5.F: 340 x 250

E.6

5 plecs (portadella, portada i pròleg) + 12 plecs amb signatura (gravats i comentaris) + 2 plecs (taula i justificació).

E.7

1 gravat que encapçala el pròleg a tall de vinyeta i 12 glossats per sengles textos.

E.8

Paper de fil Guarro, amb barbes i amb les filigranes R.V. i G. alternes (4).

E.9

Les cobertes de l'exemplar estan folrades amb paper de

guarda de tons violats (grocs, vermells, blaus...) El llom és d'un to beix apergaminat, i en rosa i negre diu: DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA / ROSA VERA . En llapis hi ha l'any, "1955", la signatura, "096 (Dotze)" i el número de l'exemplar, "70".

Tot el llibre està col·locat dins d'un estoig de cartró de color verd, obert només per un costat i d'unes dimensions de 360 x 265.

Els fulis vénen en forma de plec i col·locats en rama.

A la contraportada general hi ha el registre de la B.C., "R. 514.381" i una "C" que indica que l'exemplar fou adquirit per compra.

Tots els gravats dels plec amb signatura porten la numeració "70/75", a llapis, a l'a.i.e.

No hi ha el segell de la B.C. estampat enlloc.

ANÀLISI DE LES ILLUSTRACIONS

VINYETA DEL PRÒLEG

I: E.C.RICART.

III: dues noies assegudes en unes escales. L'una té un nen a la falda a punt de mamar. L'altra porta una flor a la boca i té un ocell prop de la mà. Al seu darrera,

un vaixell amb les veles hissades i una atzavara. A l'esquerra, l'escut de Barcelona.

IV: burí i aiguatinta.

V: pl: 265 x 260 (5) , ps: tirat a planxa perduda , pp: 340 x 250.

VI: coure niquelat, aspa de cancel·lació a l'a.s.e.

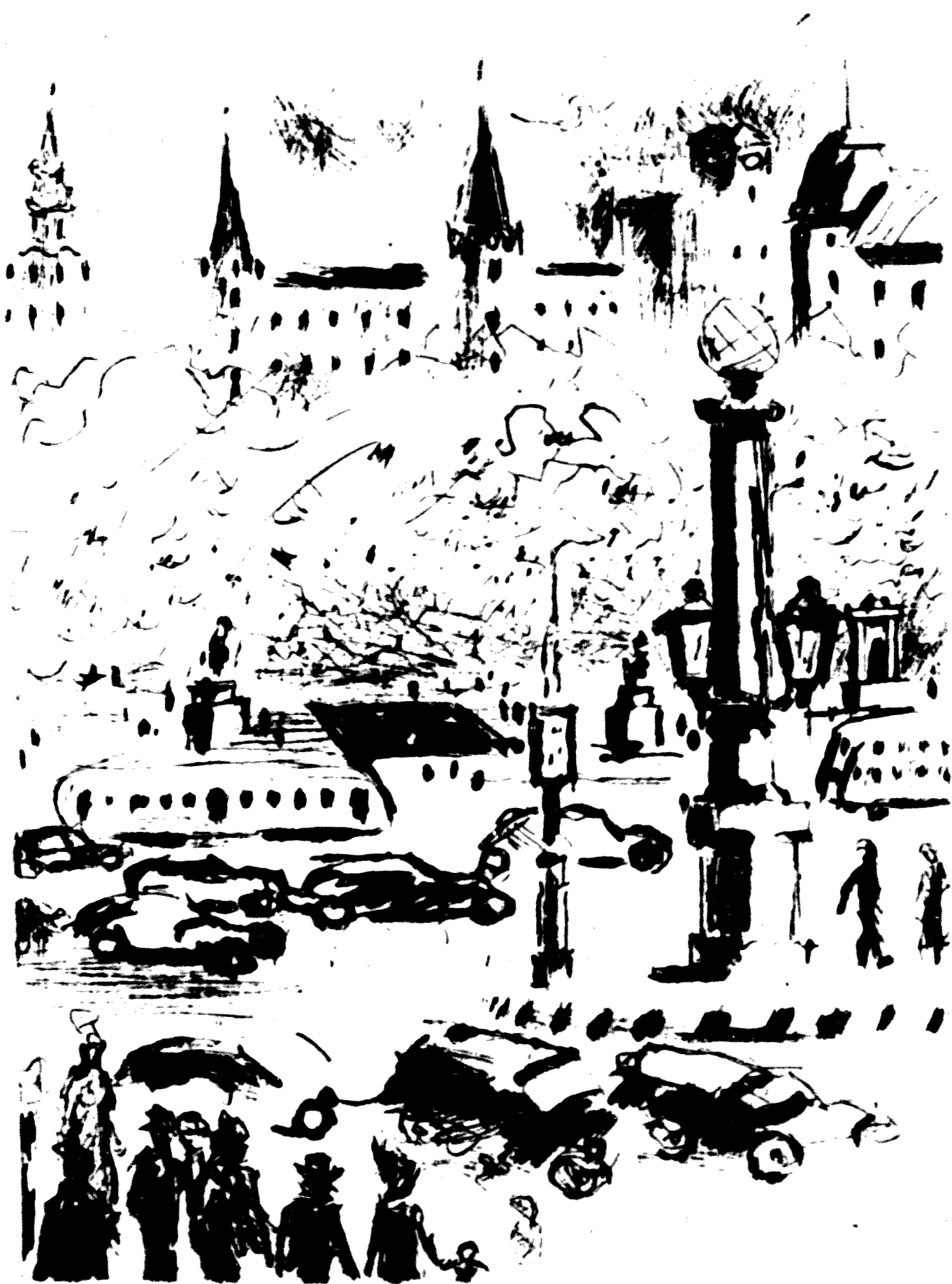
VII: *S-CR* , ll.,a.i.e de la imatge, dins la pisada de la planxa.

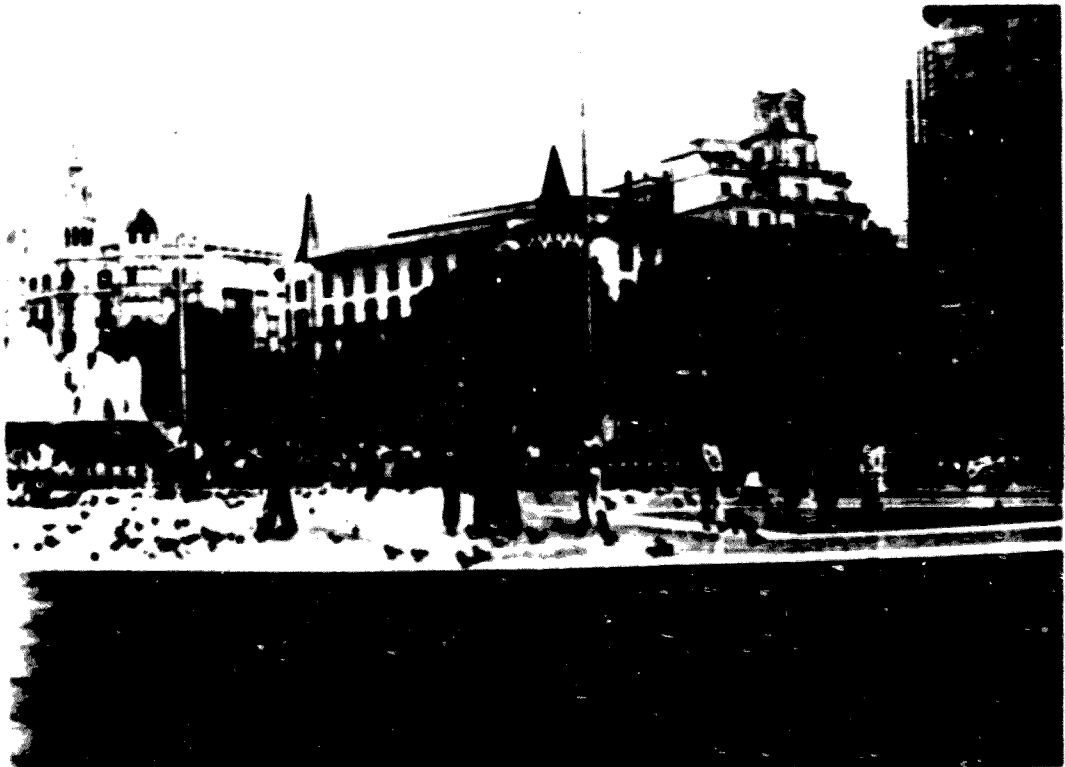
IX: el pròleg porta per títol M'han dit que et canti, Barcelona. És una mena d'oda a la ciutat comtal i que E.C.RICART ha encapçalat amb una vinyeta on els elements gravats són com símbols de la metròpolis. Barcelona, ciutat marítima amb el vaixell que podria ser "La Santa Maria" de Cristòfol Colom, l'atzavara, representant la vegetació mediterrània : l'ocell, la columna de la pau. Barcelona, mare que acull i alimenta els seus fills i l'escut de la ciutat que els ampara. El text és un llarg poema on FERRAN SOLDEVILA canta les coses bones i les no tan bones de la seva ciutat nadiua, amb nostàlgia per allò que ja no tornarà a ser com abans però amb l'esperança que Barcelona perduri davant de qualsevol adversitat. El tema és molt adequat per encetar la col·lecció de DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA I, paradoxalment, denota com els canvis que havia sofert la ciutat amb el pas del temps, també ara, després de més de trenta anys, comparant aquests gravats amb l'actualitat, Barcelona ha evolucionat i s'ha renovat en la seva estructura urbana.

GRAVAT 1

- I: JOSEP MOMPOU amb comentari de JOSEP Me LÓPEZ-PICÓ.
- II: Plaça de Catalunya.
- III: en primer terme es veuen córrer els cotxes, mentre les persones s'esperen per travessar el carrer. Al fons, arbres; i per darrera es veu l'edifici que enguany pertany a la Caixa de Barcelona, situat a la cantonada del Passeig de Gràcia amb la Ronda de Sant Pere.
- IV: punta seca.
- V: pl: 250 x 210 , 250 x 198.

Gravat 1 de JOSEP MOMPIU.

Plaça de Catalunya

VII: Mompou Judicenci

VIII:(7)

IX: és una punta seca molt esbossada. Les formes no són concretes, però s'entenen i es capta ben bé allò que representen. Les estructures vegetals són molt pàl·lides, mentre que els edificis, les persones i els cotxes mostren una factura molt més intensa, on hi són presents les rebaves del metall. L'edifici de "El Corte Inglés" encara no hi era l'any en què es féu el gravat i es pot veure la diferència amb la fotografia que adjuntem, tal com és a l'actualitat.

La punta seca està niquelada per evitar el seu desgast en el tiratge. Al dors de la planxa hi ha un altre gravat també a la punta seca però que no pertany a MOMPOU. Es tracta d'un nu que algú altre havia gravat i desestimat; MOMPOU aprofità l'altre costat per a fer-hi el seu gravat. El text de JOSEP Me LÓPEZ PICÓ porta per títol Estances per a un cant de lloa a Barcelona i és un poema format per tres quartets on rimen les vocals dels versos parells. A la darrera estrofa també rimen els imparells.

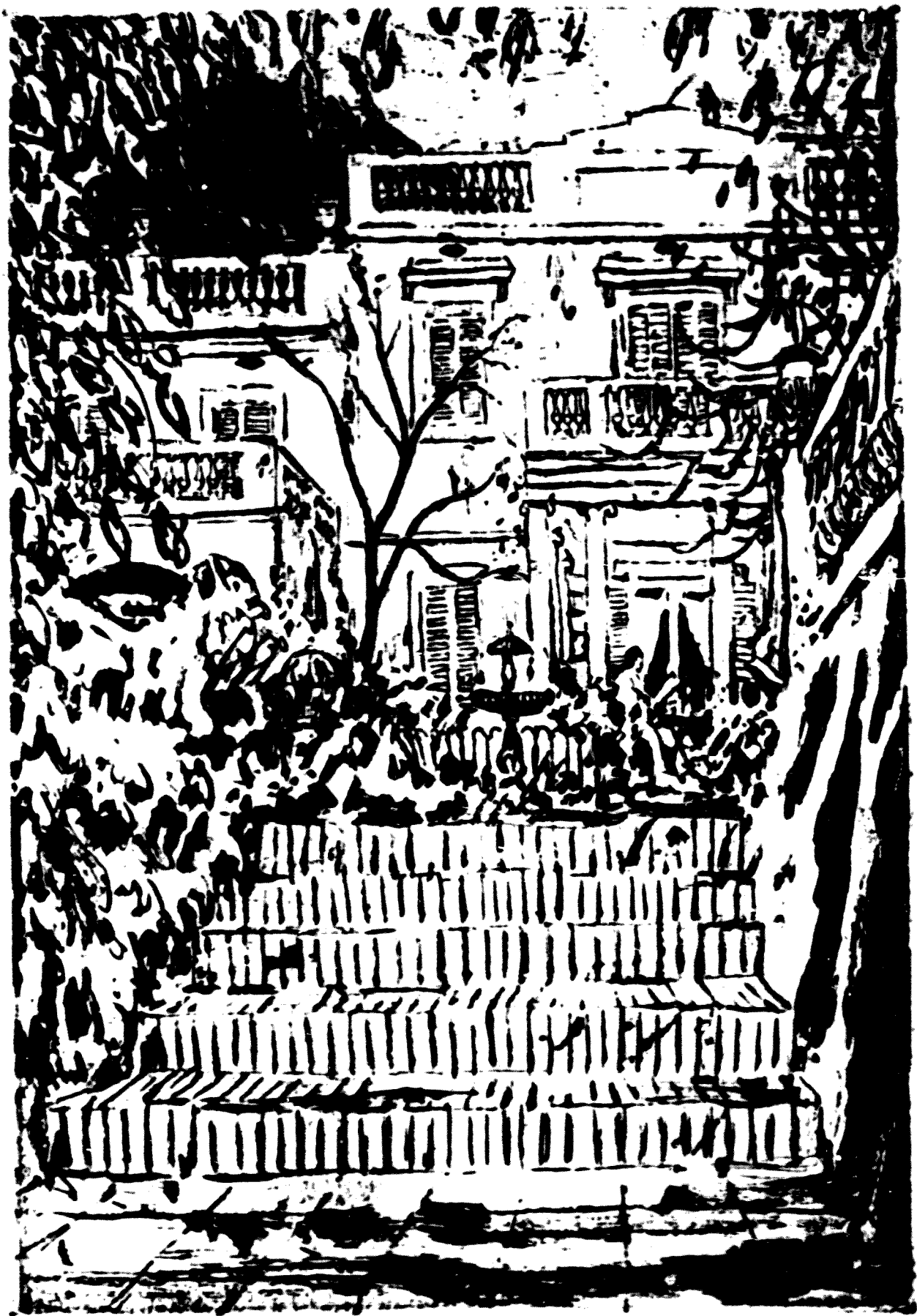
GRAVAT 2

I: JOSEP AMAT amb comentari de JOAN CORTÈS.

II: Sant Gervasi.

III: en primer terme, veiem les escales d'un jardí d'una torre del barri de Sant Gervasi; al fons, una façana de la torre, una font i una persona. És la casa de JOSEP AMAT.

IV: aigüatinta a la goma i algun toc de punta seca (8).

Gravat 2 de
JOSEP AMAT

*jardí reclos, menestral,
on mormora el brollador
i on, envoltat de verdor,
zerra l'ocell tropical:*
.....

V: pl: 242 x 182 , ps: 240 x 177.

VII: *Amat* *JOSEP AMAT*

IX: després de les seves col·laboracions a LA ROSA VERA, en cinc ocasions, JOSEP AMAT no ha seguit gravant sobre metall, però sí que ha fet algunes litografies. Concretament té una col·lecció titulada BARCELONA-PARÍS-SANT FELIU DE GUÍXOLS formada per dotze litografies en negre, ja esmentada anteriorment, on una d'elles correspon al mateix tema del gravat que ens ocupa. La litografia, que és posterior (1987), mostra la mateixa escala però amb una perspectiva completament frontal i els porticons del balcó central del primer pis estan oberts (9). L'aiguatinta de la col·lecció DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA està glosada per un text de JOAN CORTÈS titulat Torre del Putxet. És un poema d'una sola estrofa però que per la seva rima es podria dividir en dos quintets que rimen 1-4|2-3-5, dos versos que rimen entre sí i tres quartets que ho fan 1-4|2-3, 1-3|2-4 i 1-4|2-3. JOSEP AMAT va escollir el tema del seu gravat i també l'escriptor que l'havia de comentar. El coure es va niquelar per assegurar la nitidesa del seu tiratge.

GRAVAT 3

I: JOAQUIM SUNYER amb comentari de JAUME SUNYER.

II: Vallcarca.

III: en primer terme hi ha un camí amb arbres al mig i gent que passeja. A la part alta, una pineda amb algunes torres escampades per la muntanya.

IV: punta seca.

V: pl: 250 x 192 , ps: 250 x 188.

VII: *Sunyer* , a.i.e. J. Sunyer

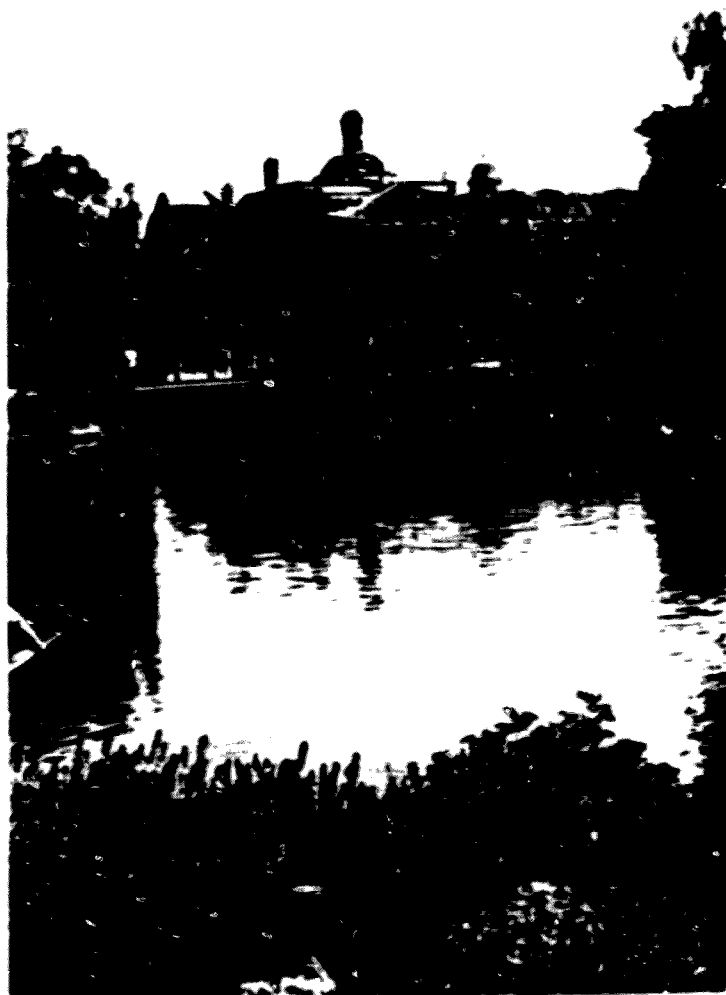
Aquest paisatge urbà, amb aquestes muntanyes revestides de dolços pins vellutats dibuixant-se sobre el blau pur i aquestes eucaliptus gronçant el seu alt fullar al grat del vent, és visió aquietadora, quasi reconfortant, l'aportació tota olcrosa de la terra a la ciutat.

VIII: (10)

IX: és una punta seca delicada de factura, molt suau. Juga amb talles i contratalles per fer els tons foscos

Parc de la Ciutadella

i, tot i ser un gravat, la manera de treballar els arbres i les persones el "delaten" com un Sunyer autèntic. El text, escrit pel seu fill JAUME SUNYER com a única col·laboració a Les Edicions, alludeix al paisatge de Vallcarca amb les paraules ressenyades al peu del gravat. JOAQUIM SUNYER va prescindir del fet que en el gravat la imatge surt invertida respecte al dibuix que es fa sobre la matriu. Efectivament, el paisatge correspon a una vista de Vallcarca des de casa seva però a l'inrevés. Com que era una punta seca, la planxa es va niquelar per servir tota la seva puresa i la qualitat de les entalles.

GRAVAT 4

I: XAVIER VALLS amb comentari de MARIÀ MANENT.

II: El Parc.

III: en el primer pla hi ha una massa aquosa amb nenúfars on es reflecteix l'edifici del fons de l'estampa. A la vora de l'aigua hi ha palmeres i altres arbres.

IV: aiguafort i cofre.

V: pl: 251 x 185 , ps: 251 x 180.

VII:

Xavier Valls - marià manent

IX: aquest parc és el Parc de la Ciutadella. L'aigua forma part del llac que hi ha al mig i l'edifici que es veu al fons és la Capella Militar. La vegetació ha variat amb els anys, però per la fotografia que adjuntem es pot apreciar la similitud del tema abans i enguany (vegi's la pàgina del dors). XAVIER VALLS va participar en tres ocasions en LA ROSA VERA i aquesta fou la primera. Es van conèixer amb JAUME PLA

l'any 1955, el mateix any de la collecció, en el taller que tenia PLA a Sant Gervasi.

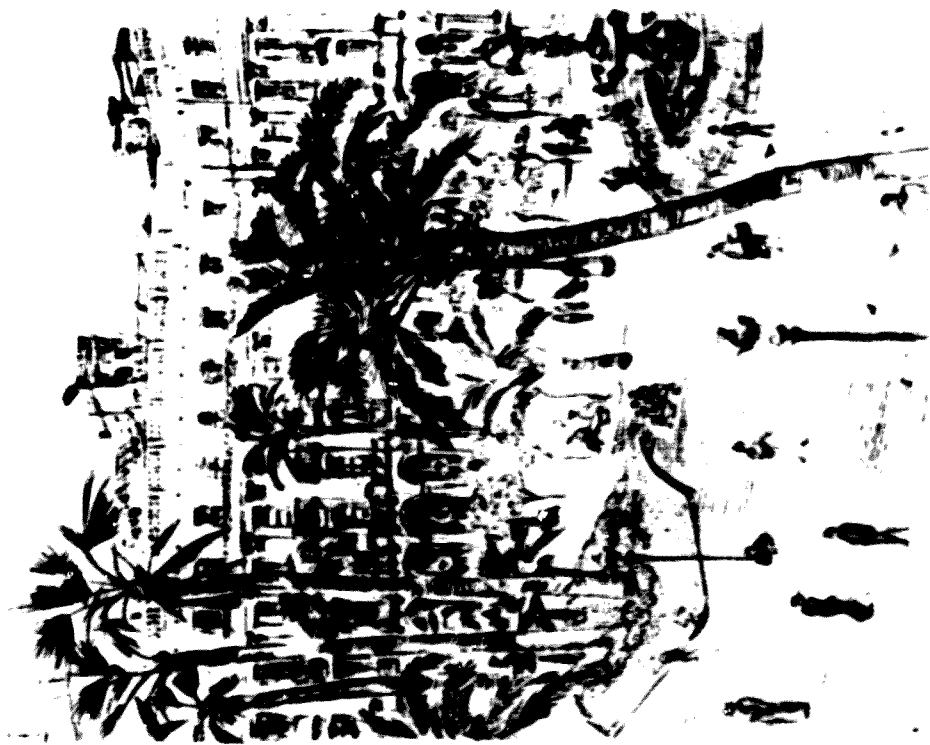
De manera autodidàctica XAVIER VALLS havia gravat abans de col·laborar a LA ROSA VERA, i ens diu en la seva carta que coneix l'aiguafort, la xilografia i la litografia. Que amb la primera i l'última és amb les que s'identifica més però confessa que ha gravat poc. Posseeix un exemplar de cada plec on hi ha un gravat seu. Aquest aiguafort que ara tractem mostra un contrast entre el grafisme de traç curt i de menjada forta amb la suavitat del sofre del cel i dels reflexos de l'aigua. Tant aquest gravat com els altres dos que veurem en altres col·leccions són una clara mostra de l'art d'aquest artista i evidencien el seu tarannà de pintor. Aquesta planxa està niquelada.

XAVIER VALLS no va escollir MARIÀ MANENT per comentar el seu gravat sinó que li va ser proposat pel mateix JAUME PLA i per VÍCTOR M^o D'IMBERT. Tingué però contactes amb l'escriptor i MARIÀ MANENT poqué veure la prova abans d'escriure el text (11). És un poema que porta per títol No has vingut i fa referència a la soledat del gravat tot describint-lo. Són dos quarts que rimen 1-4|2-3 i 1-3|2-4:

**No has vingut. Els xiprers, les palmeres
i l'aigua amb els nenúfars: tot és estranyament
pur. Una boira fina mig s'apaga o s'encén.
Hi ha un secret en el cel i en les fulles lleugeres.**

**És més amarg el meu
secret. Té melangia
l'aigua, el temple. No véns amb vel de neu
i ulls de flama. El mirall de l'aigua trencaria.**

Plaça Reial

(13)

Només les palmeres romanen fidels al vell somni.
Airecant-se de puntetes, estiren el coll per a
descobrir, pel damunt de les cases, les perspec-
tives de la ciutat nova vers la qual han fugit
les belles botigues, les uniformades mainaderes
i les innocents cançons.

GRAVAT 5

I: AGNÈS VAN DEN BRANDELER amb comentari d'ANDREU A. ARTÍS.

II: Plaça Reial.

III: es veu un angle de la plaça amb les porxades. Al mig, les palmeres, gent que passeja, descansa, juga, llegeix.... i a la dreta una font.

IV: punta seca.

V: pl: 295 x 210 , ps: 295 x 207.

VII:

VIII: (12)

IX: JAUME COSCOLLA ens explicava que a la seva memòria només té present la punta seca com a tècnica dels gravats de BRANDELER. Sabem per les seves respostes al qüestionari que li vàrem enviar que també havia gravat sobre fusta, però de les tres col·laboracions que féu per a LA ROSA VERA (aquesta és la darrera), totes eren gravades a la punta seca llevat d'un aiguafort que va refusar i que ja hem comentat a la COL·LECCIÓ DE GRAVATS CONTEMPORANIS. Aquesta punta seca que veiem ara i que pertany a la Plaça Reial de Barcelona, té la factura típica i característica de l'artista. Està treballada amb diferents grafismes, accentuant els negres vellutats dels primers plans que contrasten amb la delicadesa i suavitat dels edificis del fons. Com totes les puntes seques, el coure es féu niquelar per garantir el seu resultat en cadascuna de les vuitanta-tres proves que tenia l'edició, però, amb tot, el niquelat no era perfecte i es veuen

algunes ratlles per tota la planxa. Va ser JAUME PLA qui va escollir i proposar ANDREU A. ARTÍS (Sempronio) per a glossar aquesta punta seca de BRANDELER. ANDREU AVELLÍ ARTÍS no recorda gaire la seva participació en aquestes edicions de bibliòfil, i ens responia amb aquestes paraules a la carta que li vàrem enviar com a escriptor col·laborador de les col·leccions:

- 1- Coneixia Jaume Pla abans de col·laborar amb La Rosa Vera? Com i quantes van conèixer?

Sra. Casanova: Em veig incapaç, potser per culpa de la memòria, de contestar cap de les preguntes que em fa. Al gravador Pla, potser que me'l presentà Victor Maria d'Imbert, mecenes de "La Rosa Vera". Potser que ja en conegués abans... Pel que fa als dos gravats als quals vaig posar text, em sembla recordar que un era del propi Pla (un bodegó?) i l'altre d'una artista estrangera que em donaren ell. Cobrar? Zero. Exemplars gratuïts per l'autor

~~La dona que em va portar la proposta de participació en aquestes edicions?~~

del text, res. Tot plegat, empresa de Simpatia. No sabria dir-li res més.

I perdoni que li contesti així i després de tants dies. M'excuso en les festes i li desitjo que porti a terme amb èxit la seva tesi doctoral.

Seu afm.

Sempronio

- 3- Va escollir vostè mateix el gravador (o els gravadors) per il·lustrar-lo? Si no fou així, qui el va proposar?

El text que va escriure parla de la Plaça Reial i explica el canvi sofert per una plaça aristocràtica vers una plaça "flamenca" vinguda dels barris baixos.

Gravat 6 de RAFAEL BENET

Rafael Benet

GRAVAT 6

I: **RAFAEL BENET** amb comentari de **JOAN VINYOLI**.

II: Muntaner-Travessera.

III: és una vista urbana on veiem un carrer que travessa la planxa en diagonal d'esquerra a dreta i de baix a dalt. Per aquest carrer, el de Muntaner, circulen alguns cotxes i a banda i banda s'afilieren els edificis. En destaca un que fa cantonada i que té una cúpula al capdamunt. En primer terme, tenim les copes d'uns arbres i un terrat d'una casa amb gent. Al fons la muntanya del Tibidabo.

IV: punta seca i sofre.

V: pl: 250 x 182 , ps: 250 x 178.

VII: *R. Benet*   *Joan Vinyoli*

VIII:(vegi's nota 12).

IX: és una punta seca molt superficial degut a la manera de treballar de **RAFAEL BENET** i que ja hem esmentat anteriorment. Només els arbres de primer terme mostren una factura més profunda aconseguint uns negres per les rebaves del metall, que faciliten el recull i l'acumulació de la tinta en aquella zona. **RAFAEL BENET** va treure el dibuix per aquesta punta seca des del balcó de la seva pròpia casa ja que vivia en aquell indret, i així ens ho confirma el text que el glossa i que escriví **JOAN VINYOLI** titulant-lo Un diàleg. El diàleg s'estableix entre el poeta i el pintor mentre parlen del procés creador a la casa del darrer:

Ha estat una conversa interessantíssima. Caldrà que la reprenquem just en el punt en què l'hem deixada. Els dos amics s'han alçat i surten al balcó. Miren amunt i avall del riu pedrós, ple de tràfec. -D'aquesta vista, m'agradaria fer-ne un gravat- diu el pintor amb

(15)

Rambla de les Flors

aire abstret-. Veu, aquesta cruïlla absurda, vulgar, té per a mi qui sap l'encís. El poeta, mirant l'indret que el pintor assenyala, pensa: Per al veritable creador no hi ha res que sigui pobre.

Malauradament el niquelat de la planxa no està gaire ben fet -no se sap per quin motiu de mala sort això venia essent normal en les puntes seques de BENET- i es veuen una sèrie de ratlles a la part alta provocades per aquest defecte de niquelació.

GRAVAT 7

I: FREDERIC LLOVERAS amb comentari de XAVIER BENGUEREL.

II: La Rambla.

III: és un fragment de les famoses Rambles de Barcelona, concretament la Rambla de Sant Josep. Podem veure dues floristes que arreglen el seu tenderol i quatre persones que passegen: dos homes, una dona i una nena. La gent va abrigada i els arbres no tenen fulles. Entre els dos arbres hi ha una farola i al darrera la façana del Palau de la Virreina.

IV: aiguafort i aiguatinta a la goma (14).

V: ps: 237 x 190.

VII:

Lloveras   *Xavier Benguerel*

IX: hi ha una gran diferència de factura entre el primer terme i el fons. El primer terme presenta unes talles molt profundes on l'àcid ha atacat molta estona. Les

contratalles, a més, acaben de donar un negre intens. L'edifici de la Virreina, en canvi, és suau, d'una sola cremada d'àcid i gairebé sense creuar-se les línies. Hem trobat una prova d'aquest gravat a casa del colleccionista terrassenc ANDREU ARNAU que curiosament és la prova de Col·laborador C i que hauria de pertànyer a l'artista. El text de XAVIER BENGUE-REL, el primer que feia per a LA ROSA VERA, porta per títol Soliloqui. En ell parla de les Rambles, de l'elegància del protagonista que narra les paraules, de com sap portar un clavell al trau de la solapa i tractar les dames:

«...Per què, decadència? Assaonat, complet, com una obra del Renaixement. I elegant. No l'esportiva elegància engominada i amb tocs de brillantina d'una joventut semi-bàrbara que no sabrà mai recitar uns versos de Musset o de Byron... Aquestes Rambles em pertanyen, pertanyen als de la meua espècie: als qui sabem triar el color i l'aroma d'una d'aquestes flors i elevar-la fins al trau de la nostra solapa. Els meus passos, el ritme del braç, el to gris-perla de la corbata, el bigoti escaient, important, concorden graciosament amb les velles pedres del Virrei del Perú... Les floristes em miren: sóc el client ideal, l'home que sap tenir delicadeses amb una dama; que es fa precedir per la llum i l'esclat d'unes roses... Bon dia, don Octavi de Margarit i de Pouplana!... La gent em coneix, sap qui sóc, la meua crònica circula a mitja veu i adquireix les proporcions d'un mite... La meua crònica que potser està a les acaballes. El mes que ve en compliré seixantatres! Què em va dir el doctor Nubiola? «Octavi, vigila't!» Són els primers tocs d'alarma... No aniré al club, avui, entraré a Betlem. Ja és hora de reconciliar-me amb la divina Providència, dir-li: «He pecat molt, no sóc semblant a aquestes pedres, sinó fugaç, fràgil i arrogant com aquestes flors, però accepteu-me. El meu comerç amb el diable voldria que fos simplement temporal. Hi ha decorats que no m'escauen, escenes que em repugnen: el roig viu està en pugna amb la meua predilecció pels matisos... Al capdavant, un home com jo, passejant-se per les avingudes del cel, no en dubteu, Senyor, farà el seu efecte!...»

Parallel

Fou AUME PLA qui va demanar a XAVIER BENGUEREL que participés en LA ROSA VERA. Segons ens diu el propi escriptor a la seva carta, ell no havia vist el gravat abans d'elaborar el comentari ni tingué cap mena de contacte amb el gravador. Nosaltres pensem que potser coneixia el tema (La Rambla) i això li va donar motiu per crear un text al·lusiú tot imaginant-se uns personatges relacionats amb aquest paisatge, i que per la seva "generalització" podia prescindir de la imatge concreta.

GRAVAT 8

I: EMILI BOSCH ROGER amb comentari de SEBASTIÀ SÁNCHEZ JUAN.

II: Paralel.

III: en primer terme hi ha una sèrie de persones que van pel carrer. A la dreta, un arbre sense fulles i, al fons, edificis i més persones. El carrer que hi ha entre els dos edificis és el carrer Nou de la Rambla.

IV: aiguafort.

V: pl: 250 x 190 , ps: 250 x 185.

VII: *Bosch Roger*

VIII: (vegi's nota 12).

IX: és un aiguafort molt simple quant a grafismes. Els traços són sempre paral·lels (potser per fer una al·lusió al nom del carrer) i estan fets amb una eina més aviat ampla. Només hi ha dues cremades de mordent i poques vegades es creuen les línies. BOSCH ROGER era amant del Paralel i sovint el dibuixava. Aquest fragment correspon a la cantonada amb el carrer Nou

Gravat 9 de JAUME PLA

de la Rambla. A l'esquerra hi hauria l'Arnau, la sala de festes, i, tal com es pot apreciar a la fotografia, l'estructura ha canviat notablement. No en va han passat més de trenta anys. Aquest petit quiosc que sembla la caseta de cotjar les entrades al circ, ha estat substituït per l'estàtua a la Raquel Meller, i la Caixa de Barcelona ocupa el lloc d'aquest primer edifici més baixet. Els de darrera queden tapats pel mateix edifici on ara hi ha aquesta sucursal de la Caixa de Barcelona. SEBASTIÀ SÁNCHEZ JUAN il·lustrà aquest gravat amb un poema titulat Nocturn que fa plena referència a l'aiguafort de BOSCH ROGER i acaba amb aquestes paraules:

*La dona dels cabells caiguts, que té les cames
una de prima i una de grossa, i el branda!
Paral·lel-carrer Nou! La parada de xurros
i el quiosc munten la guàrdia al cafè dels difusos.
I, com mitja orla viva, la soca i les branques
d'aquest arbre a l'hivern fan d'àngel de la guarda.*

GRAVAT 9

- I: JAUME PLA amb comentari de RAFAEL TESIS I MARCA.
 II: Plaça de la Universitat.
 III: al centre de l'estampa hi ha tres palmeres. Darrera, altres arbres. A l'esquerra es veu una de les torres de l'edifici de la Universitat de Barcelona. A la plaça hi ha quatre persones assegudes i tres dempeus.
 IV: punta seca i tocs de bur (16).
 V: pl: 243 x 180 , ps: 240 x 177.

VII:

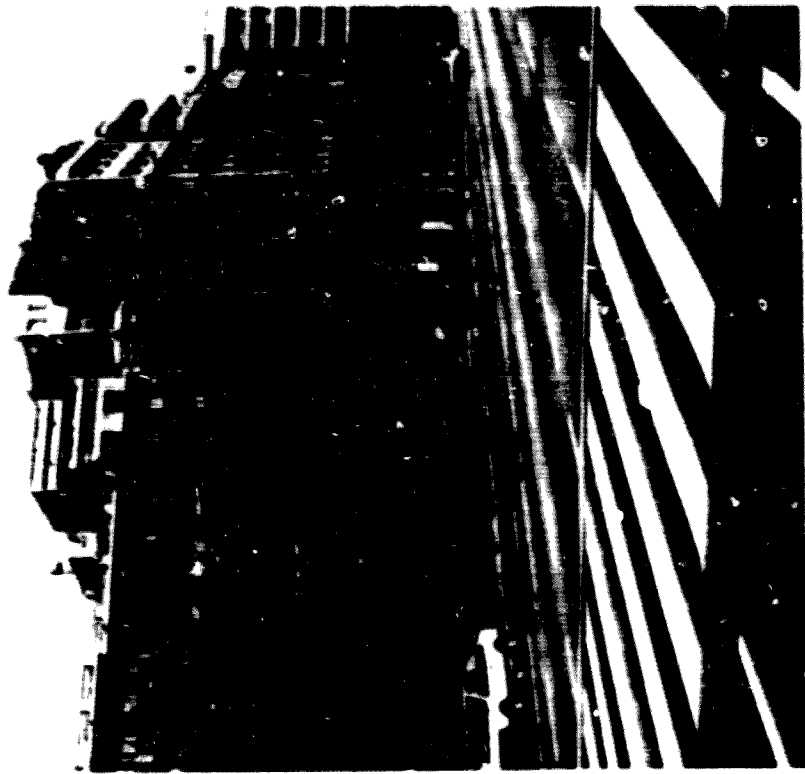
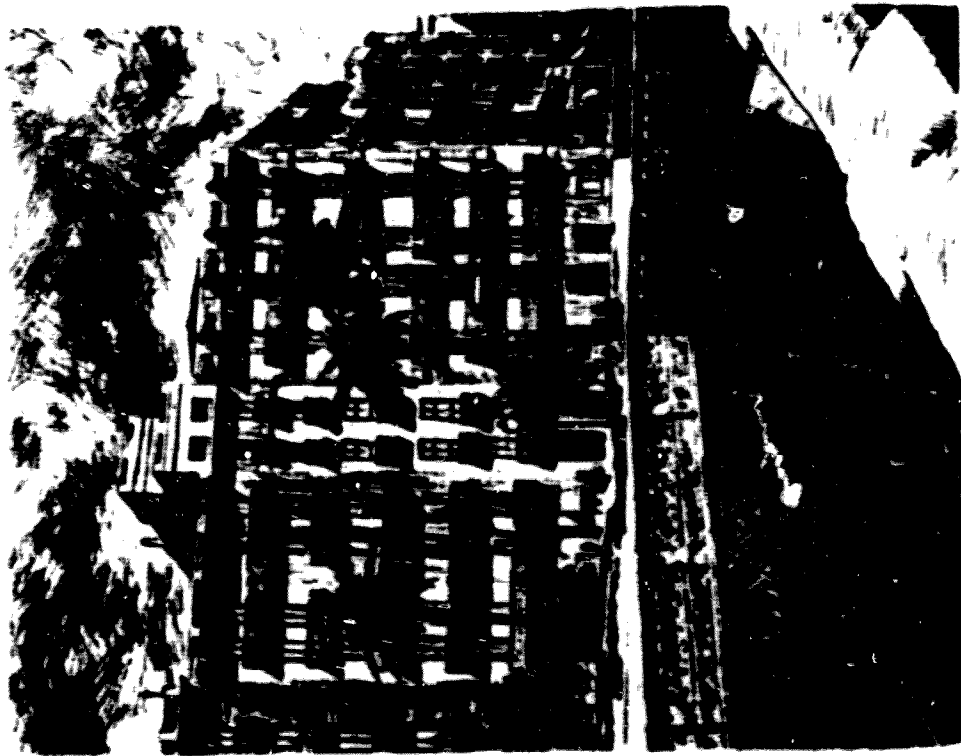

IX: punta seca molt elaborada de valors tonals. Sobresurten les palmeres pel seu negre intens. Hi ha molta riquesa de matisos i alternen les talles i contratalles formant trames molt diverses.

Plaça de la Universitat

A l'actualitat, de tot el que hi ha representat en el gravat només es conserven els edificis, però amb la remodelació de la plaça, les tres palmeres van ser substituïdes per altres de més baixetes i es van eliminar les escaies subterrànies. La distribució de la part peatonal també és diferent i, degut a això, l'angle captat per la cambra fotogràfica s'ha modificat per tal de poder mostrar millor els edificis ja que, si es feia des d'on està agafat el gravat, els arbres tapaven completament la resta.

Plaza Letamenda

El comentari que escrigué RAFAEL TASIS per il·lustrar aquest punta seca porta per títol Fragment d'unes memòries, i en ell el protagonista és un noi que estava enamorat d'una noieteta de la qual mai no en sabé el nom, ni la feina, ni on vivia. I recorda quan hi havia el monument del Dr. Robert, tot alludint al tema del gravat:

Ara la Plaça de la Universitat em sembla buida i, ensems, massa sorollosa. Potser m'hi manca el monument.

El coure està niquelat per tal d'evitar el desgast de la punta seca en el tiratge.

GRAVAT 10

I: JOAN BARBARÀ amb comentari de PERE BENAVENT DE BARBERÀ.

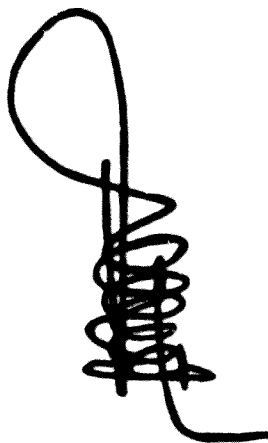
II: Plaça Letamendi.

III: en el primer pla es veu un carrer obert, el carrer d'Aragó, amb el tramvia que passa per sota. Un pont permet creuar d'un costat a l'altre. Hi ha tres palmeres i edificis al fons.

IV: aiguafort i tocs de punta seca (17).

V: pl: 248 x 184 , ps: 248 x 180.

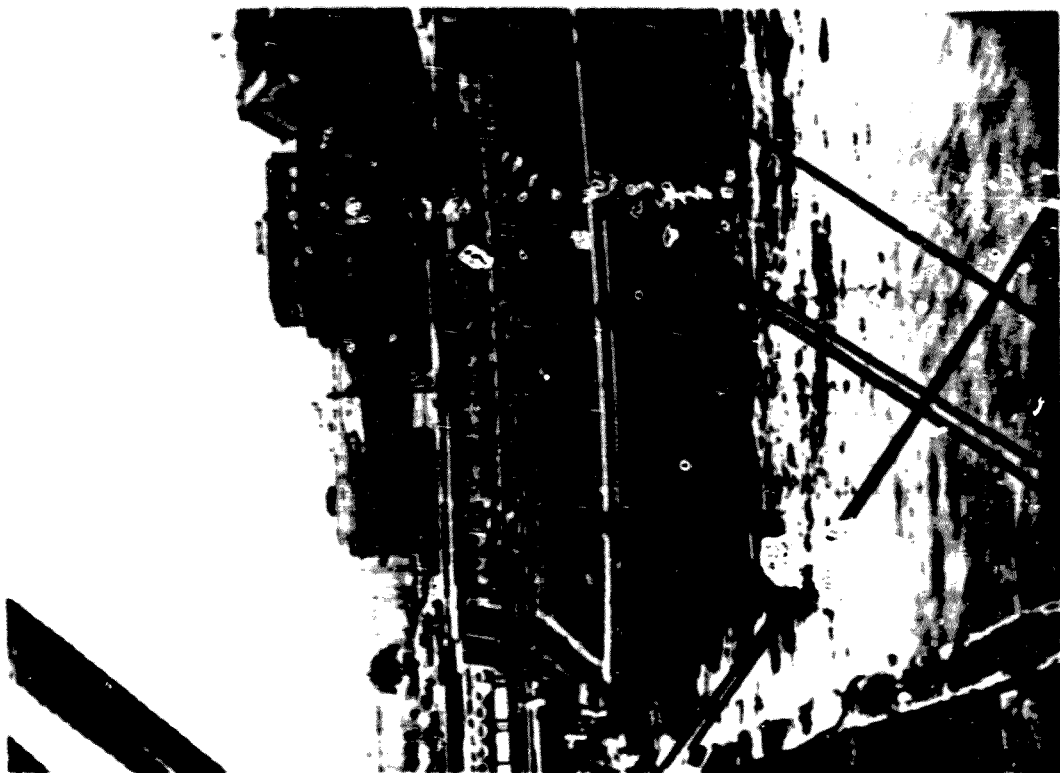
V.I: J. Barbara

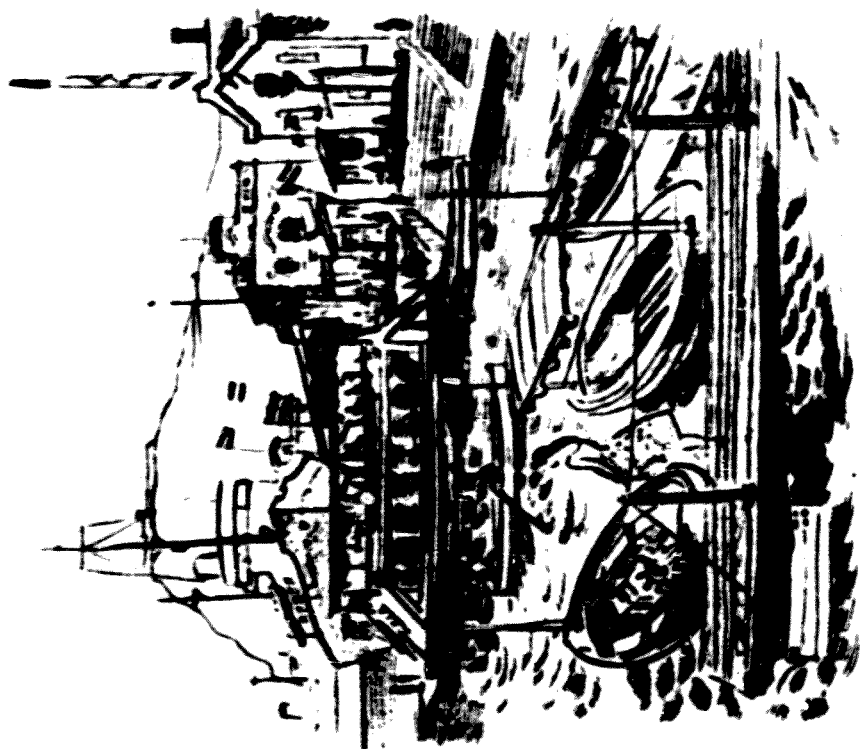
IX: com es pot apreciar a la fotografia que adjuntem, l'estructura de les cases no ha canviat gens amb el pas del temps. Tan sols l'asfalt del carrer ha pres el lloc al tramvia. Quant al gravat, hem de dir que hi ha algun toc de punta seca a l'angle inferior esquerre i fins i tot de burí, però predomina l'aiguafort amb escreix. És un gravat molt sensible, de gran riquesa de matisos i de grafismes i amb molt treball d'entalles. Entalles realitzades amb una gran llibertat i domini de la tècnica. El cel, per exemple, és molt atrevit i aquesta llibertat de traç podria haver trencat l'harmonia amb la resta del gravat. Però això no ha succeït, ben al contrari: el resultat és a la vista. El text que el glossa porta per títol el mateix nom de la plaça, Plaça de Letamendi, i és un bonic poema que fa referència a la vida a la plaça, les palmeres, el tramvia, la gent, el fum... Vegem-ne un fragment:

Plaça de Letamendi,
desmanegada, melangiosa.
Tes palmeres es posen de puntetes
per veure passar el tren dintre la rasa.
Un eix de fum despentinat vertebrava
els infinits adeus de cada dia
i els infinits retorns. Tothom camina
i s'atura en el teu àmbit.

Plaça de Letamendi, desconeguda,
¿com ho faràs el dia que s'apaguin
els xiulets i esbufecs que ara musiquen
aquesta pau tan teva entre façanes
incolores? Les tímides palmeres
¿què esguardaran quan els cloguem la rasa?

El Port

Tant l'escriptor com el gravador només van participar en aquesta ocasió en LA ROSA VERA. És realment una llàstima no poder gaudir de més gravats de JOAN BARBARÀ en aquestes Edicions ja que la seva obra com a gravador aiguafortista ens demostra plenament la seva mestria i el seu estil ben particular (18).

GRAVAT 11

I: JOSEP Me PRIM amb comentari de JOSEP Me ESPINÀS.

II: El Port.

III: podem veure tres barques amarrades i una noia en el primer pla. En segon terme, una altra barqueta que navega amb tres persones dintre i, al fons, un gran vaixell i una "golondrina" amb la gent que hi embarca. A la dreta, els edificis portuaris. En darrer terme la muntanya de Montjuïc amb el castell al capdamunt.

IV: punta seca.

V: pl: 252 x 200 , ps: 251 x 197 , sense bisells.

VII: Prim *prim, pinas*

VIII: (vegi's nota 12).

IX: la planxa està niquelada per assegurar el bon tiratge de totes les proves. La punta seca és treballada de manera molt semblant a l'altra que veurem més endavant i que forma part de la Col·lecció ELS MESOS DE L'ANY. Les zones negres estan aconseguides per la profunditat amb què l'eina ha incidit en el metall i no pas per les trames, gairebé inexistents. En els dos gravats que va fer JOSEP Me PRIM per a LA ROSA VERA, hi és present el tema de la mar. Com a gran viatger i amant de la navegació, les marines eren el seu tema

preferit a l'hora de prendre apunts en el seu bloc de viatge. A la fotografia que mostrem de l'indret on JOSEP M^o PRIM va fer el seu gravat, no es veu el petit moll de fusta on es passeja la noia perquè enguany, entre les "golondrines" i aquest moll, hi ha instal·lat, com a vaixell exposició, una rèplica de la caravella "La Santa Maria" que quan PRIM féu el dibuix estava a l'altra costat. Per tal motiu, nosaltres vam haver de fotografiar la panoràmica des de dalt de la caravella ja que si ho haguessim fet des del mateix punt de vista que el gravat, la pròpia caravella ens hauria tapat completament els detalls del fons. JAUME PLA s'encarregà de buscar la persona adient per il·lustrar literàriament aquest tema portuari. En aquesta ocasió li tocà el torn a un altre Josep M^o, en JOSEP M^o ESPINÀS, el qual repetiria la seva experiència en l'altra estampa de PRIM de la col·lecció abans esmentada. L'escriptor ens comentava que el text el féu inspirant-se amb el gravat que tenia davant seu i al qual alludeix plenament. Entre d'altres coses diu:

En el port hi és tot. La petita barca per remar sol i recollir en el silenci del front la última (sic) llum de la tarda; la barcassa multitudinària, on es mengen cacauets, i es riu, i es canta, i es fa l'ullet; i el gran vapor que portarà a dormir a alta mar, allà on la nit és doblement misteriosa. I encara, si mireu bé, el castell de dalt del turó sembla, ara, una nau immòbil, empresonada en una immensa onada de pedra. I la noia a la riba de l'aigua. Sempre hi ha una noia - o sempre imaginem una noia - a primer terme dels nostres paisatges.

GRAVAT 12

I: FRANCESC D'A.CASADEMONT amb comentari de CARLES SOL-DEVILA.

II: Diagonal.

III: el centre de l'estampa l'ocupa un conjunt d'arbres, i al fons hi ha un grup de pisos. Quant a l'edifici que s'hi veu en primer terme no pertany a una masia, sinó a un "Cortijo".

IV: aiguafort.

V: pl: 251 x 200 , ps: 251 x 195.

VII:

IX: és un gravat ric en matisos i variat de grafismes. Gairebé sempre són ratlles curtes, un xic tremoloses. Els foscos estan fets a base de talles i contratalles molt marcades en els arbres i en el primer terme. També hi ha varies cremades a l'acció. El comentari que escrigué CARLES SOLDEVILA per aquest gravat es titula Suburbi de luxe. En ell es compara el creixement de la diagonal, carrer que travessa tota Barcelona de nord a sud, amb allò que fou el Passeig de Gràcia el segle XIX. Un suburbi sense misèria ni descuits, fet amb ordre i concert:

Els afores de les ciutats esdevenen molt fàcilment exemples de lletgesa: basta que topin amb la misèria i amb el descuit. Les ciutats solen assolir el punt dolç al seu centre, com si digréssim al seu cor. Però les extremitats pateixen, en general, d'un dèficit de sang i de certa irresponsabilitat. És per això que el suburbi té tan mala anomenada. Ara bé: el paisatge que teniu davant dels ulls no és tanmateix un trist suburbi, tot i ésser a un parell de quilòmetres llargs de la Plaça de Catalunya. No, de cap manera! L'ampla via que el travessa, a despit de no ésser totalment i regularment edificada, és plenament urbana. Té bon paviment, claveguera i passeigs ajardinats. Els fanals acompleixen decorosament llur missió; els arbres que hi creixen no són silvestres, sinó plantats amb ordre i concert. Quant a l'edifici que s'hi veu en primer terme no pertany a una masia, sinó a un Cortijo. Comenceu a orientar-vos, no? L'artista-gravador que l'ha pres per tema hi lliga amb vivacitat i gràcia tots els elements que la creixença del nucli barceloní es plau a aplegar en una via a mig fer que a un segle de distància recorda vagament el que fou el Passeig de Gràcia on la petita Barcelona de 1850 va tenir els seus jardins, els seus llocs d'esbargiment i les seves societats corals. Les solucions es repeteixen, però amb tants detalls nous, amb accents tan inesperats que l'espectador amb prou feines les identifica.

DIBUIX 1. Estudi per al gravat de la vinyeta del pròleg d'E.C.RICART

PROVES ADDICIONALS

EXEMPLAR ÚNIC

Totes les proves porten el segell del M.A.M. estampat al dors. De no ser així, ja ho fem constar en el seu moment.

En el punt VI, referent al suport, només esmentem el tipus de paper quan no és com el de l'edició.

L'EXEMPLAR ÚNIC del M.A.M., ademés de les proves definitives com té l'exemplar de la B.C. que acabem d'analitzar, està format per 67 proves addicionals que corresponen a il·lustracions i 7 autògrafs dels comentaris dels gravats.

Aquestes 67 proves vénen distribuïdes en:

16 dibuixos.

5 proves d'estat de dues planxes refusades.

29 proves d'estat.

4 proves en estat definitiu.

13 proves de la planxa inutilitzada (19).

VINYETA DEL PRÒLEG . E.C.RICART

2 dibuixos

2 proves d'estat

1 prova de la planxa inutilitzada

DIBUIX 1

III: dibuix invertit del gravat amb l'escut de Barcelona inscrit en una circumferència, unes roques d'escullera en lloc de l'atzavara i un arbre al costat del vaixell.

IV: llapis i tinta xinesa.

V: pp: 159 x 220.

VI: pp de croquis.

DIBUIX 2

- III: dibuix igual que el gravat però amb l'escut de Barcelona situat en forma de rombe, com l'escut que apareix a la filigrana de la casa Guarro.
IV: llapis i tinta xinesa.
V: pp: 248 x 230.
VI: pp vegetal.
IX: al marge inferior hi ha el monument a Colom de Barcelona fet a llapis. No porta el segell del M.A.M.

P.E.1

IV: burí i tocs de llapis.

VII: *EC Riart*, ll., a.i.d.

IX: no porta el text imprès. Fil.R.V. No hi ha l'estat indicat però sabem que és el primer perquè no hi ha l'aiguatinta gravada.

P.E.2

IV: burí i aiguatinta.

VII: *EC Riart*, ll., a.i.d.

IX: sense text imprès i amb la fil.R.V. Quant a treball el gravat ja és com el definitiu.

P.PL. INUTILITZADA

IV: burí i aiguatinta.

IX: sense text i al dors, amb llapis, hi diu: clisé 917 29/109124. Fil.R.V. Aspa de cancel·lació a l'a.s.d.(20)

.....

GRAVAT 1. JOSEP MOMPOU

- 2 dibuixos
- 5 proves d'estat
- 1 prova en estat definitiu
- 1 prova de la planxa inutilitzada

DIBUIX 1 (21)

- III: dibuix del gravat.
IV: tinta.
V: pp: 212 x 154

DIBUIX 2. Estudi per al Gravat 1 de JOSEP NOMPOU.

VI: pp de bloc s/pp edició amb fil.R.V.
VII: 1 / "1955", tinta, a.i.d.
IX: a l'a.s.e., amb llapis hi ha escrit: 248 x 187.

DIBUIX 2

III: dibuix del gravat.
IV: tinta xinesa.
V: pp: 300 x 205.
VI: pp brillantina s/pp edició amb fil. R.V.
VII: 1 / "1955", tinta, a.i.d.

P.E.1

IV: punta seca.
VII: 1, ll., a.i.d.
VIII: "1er", ll., a.i.e.
IX: s.b.

P.E.2

IV: punta seca.
VII: 1, ll., a.i.d.
VIII: "2on", ll., a.i.e.
IX: s.b.

P.E.3

IV: punta seca.
VII: 1, ll., a.i.d.
VIII: "3er", ll., a.i.e.
IX: s.b.

P.E.4

IV: punta seca.
VII: 1, ll., a.i.d.
VIII: "4rt", ll., a.i.e.
IX: s.b.

P.E.5

IV: punta seca.
VII: 1, ll., a.i.d.
VII: "5è", ll., a.i.e.
IX: no hi ha gaire diferència entre aquest estat i l'anterior i ambdós són quasibé com el definitiu.

P.EN ESTAT DEFINITIU

IV: punta seca.
VII: 1, ll., a.i.d.
VIII: "Estat definitiu", ll., a.i.e.
IX: s.b.

P.PL. INUTILITZADA

IV: punta seca.
IX: bisellada i amb l'aspa de cancel·lació a l'a.i.d.
fil.G.

*****

GRAVAT 2. JOSEP AMAT

2 dibuixos
1 prova d'estat
1 prova en estat definitiu
1 prova de la planxa inutilitzada
autògraf del comentari

DIBUIX 1

III: dibuix invertit del gravat.
IV: llapis.
V: pp: 258 x 190.
VI: pp vegetal s/pp edició amb fil.R.V.
IX: porta el segell al recto del pp edició.

DIBUIX 2

III: dibuix invertit del gravat.
IV: tinta xinesa i gouache.
V: pp: 340 x 250.
VI: pp edició amb fil. R.V.
VII: 2, tinta, a.i.d.
IX: aquest dibuix té més qualitats pictòriques i s'assembla més al gravat. L'anterior era més lineal.

P.E.1

IV: aiguatinta a la goma.
VII: 2, ll., a.i.d.
IX: fil.G., s.b.

P.EN ESTAT DEFINITIU

IV: aiguatinta a la goma i punta seca.

Forre del Putxet

Canon làbil, inbecís,
harmonia mansueta,
arquitectura obsoleta,
on examen fust i fris
estria, gresca i palmeta;
jardi recís, menstrual,
on murmura el brollador
i on, envoltat de verd,
xera l'ocell tropical:
Ni verd d'obscur glossador,
bruixeria ni encanteri
us infondran engorria i e misteri,
us portaran ni un bri de gravetat,
orgull ni fatxenderia
a la vostra fesomia,
esquep faran tornar el vostre porat,
ni alteraran en res el blex man
d'aquesta quietud que us cirama,
ni l'umorosa pan
que mana i és sempre
del vostre eloi, recís
de rojita ventura,
on fin el temps divien que es detura
i, ^{embalsat, pa} no val correr més.

Joan Cortès

agost del 1955.

VII: 2, ll., a.i.d.
IX: s.b., fil.G.

P.PL.INUTILITZADA

IV: aigüatinta a la goma i punta seca.
IX: bisellada, aspa de cancel·lació a.i.e., fil.R.V.

AUTÒGRAF COMENTARI

Signat per JOAN CORTÈS a l'a.i.d. i datat "agost del 1955", a l'a.i.e., amb la mateixa tinta que el comentari, i enganxat s/pp edició amb fil.G. Porta per títol Torre del Putxet.

*****

GRAVAT 3. JOAQUIM SUNYER

1 prova d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada
autògraf del comentari

P.E.1

IV: punta seca.
V: ps: 250 x 200.
VII: 3, ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e. De treball és pràcticament com la definitiva però no està tan netejada la tinta i té més rebaves.

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca.
IX: bisellada, aspa de cancel·lació a.s.e., fil.G.

AUTÒGRAF COMENTARI

Un full escrit per davant i per darrera, signat per JAU-ME SUNYER a l'a.i.d. i enganxat s/pp edició amb fil.R.V.

*****

GRAVAT 4. XAVIER VALLS

1 dibuix
2 proves d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

Prova de la planxa refusada 1 numerada P.E.2.

AGNÈS VAN DEN BRANDELER

DIBUIX

III: dibuix del gravat.
IV: tinta xinesa i gouache.
V: pp: 340 x 250.
VI: pp edició amb fil.R.V.
VII: 4, ll., a.i.d.

P.E.1

IV: aiguafort i sofre.
V: ps: 250 x 200. pp: 320 x 220
VII: 4 "-9-55", ll., a.i.e.
VIII: "1er/2on Estat", ll., a.i.e.
IX: la numeració i la data estan fets amb un altre llapis. El paper és de l'edició però tallat (320 x 220)

P.E.2

IV: aiguafort i sofre.
V: ps: 250 x 200
VII: 4, ll., a.i.d.
IX: s.b., r.e. i r.d., fil.R.V.

P.PL. INUTILITZADA

IV: aiguafort i sofre.
IX: bisellada, aspa de cancel·lació a.s.d., fil.G.

*****

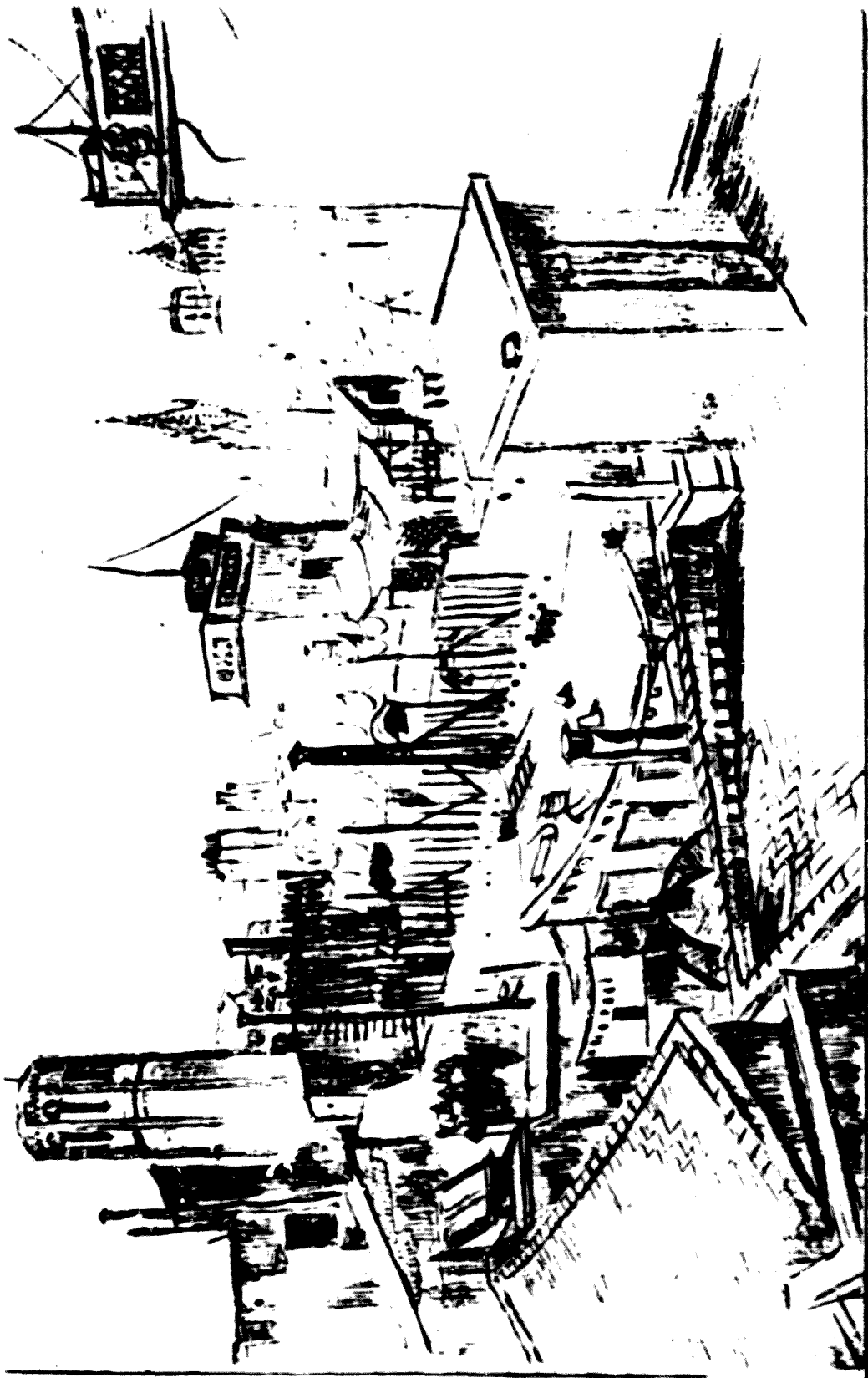
GRAVAT 5. AGNÈS VAN DEN BRANDELER

5 proves d'estat de dues planxes refusades.
1 dibuix
2 proves d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada.

Planxa refusada 1

P.E.1

III: Rambla dels Caputxins, davant del Gran Teatre del Liceu de Barcelona.
IV: punta seca.
V: ps: 276 x 238.
VII: 5, ll., a.i.d., dins la pisada de la planxa.
VIII: "2on 2/2", ll., a.i.e.

Prova de la planxa refusada 2 numerada P.E.2.

AGNÈS VAN DEN BRANDELER

IX: s.b., r.e., fil.G. Hi ha gravada la línia per on s'hauria de tallar la planxa. Al dors, amb llapis hi ha escrit "clisé 109112".

P.E.2

IV: punta seca.

VII: 5, ll., a.i.d., dins la pisada de la planxa.

VIII: "4rt 1/2", ll., a.i.e.

IX: s.b., r.e., on hi ha gravat un paisatge que sembla d'Holanda.

P.E.3

IV: punta seca.

VII: 5, ll., a.i.d., dins la pisada de la planxa.

VIII: "Planxa refusada", ll., a.i.d.

IX: s.b., r.e., fil.G.

Planxa refusada 2

P.E.1

III: es veuen uns terrats del barri gòtic de Barcelona des d'on es perfilen la Catedral, la Sagrada Família i Santa Maria del Mar.

IV: punta seca.

V: ps: 248 x 300.

VII: 5, ll., a.i.d., dins la pisada de la planxa.

VIII: "quart estat", ll., a.i.e., dins la pisada de la planxa.

IX: s.b., remarques a la part inferior amb un grup de cases i una muntanya al fons que sembla Montjuïc. Suposem que els estats anteriors deuen estar en un altre exemplar o potser els té l'autora o JAUME PLA.

P.E.2

IV: punta seca.

VII: 5, ll., a.i.e., dins la pisada de la planxa.

VIII: "Planxa accidentada", ll., a la part inferior del marge esquer.

IX: s.b., noves remarques (cara de dona), fil.G.

DIBUIX d'AGNÈS VAN DEN BRANDELER. Estudi per al Gravat 5.

DIBUIX

- III: dibuix invertit del gravat.
- IV: tinta xinesa.
- V: pp: 318 x 235.
- VI: pp de dibuix amb fil. "TORRAS HERMANOS.BARCELONA".
- VII: 5, tinta, a.i.d.

P.E.1

- IV: punta seca en bistre.
- V: ps: 320 x 237.
- VII: 5, ll., a.i.d., dintre la pisada de la planxa.
- VIII: "1er estat 1/2", ll., a.i.e., dins la pisada de la planxa.
- IX: s.b., r.e., fil.R.V.

P.E.2

- IV: punta seca.
- VII: 5, ll., a.i.e., dintre la pisada de la planxa.
- IX: s.b., r.e.(paisatge marítim) i r.i.(taula d'un taller de gravador amb els burins, una lupa i altres estris), fil.R.V. La prova ja és com la definitiva però sense tallar.

P.PL.INUTILITZADA

- IV: punta seca.
- IX: bisellada, aspa de cancel·lació a.s.d., fil.G.

*****

GRAVAT 6. RAFAEL BENET

- 2 dibuixos
- 3 proves d'estat
- 1 prova de la planxa inutilitzada

DIBUIX 1

- III: dibuix invertit del gravat.
- IV: llapis.
- V: pp: 233 x 240.
- VI: pp vegetal s/pp edició amb fil.R.V.
- VII: 6, ll., a.i.d.

DIBUIX 2

- III: dibuix del gravat.
- IV: llapis.

DIBUIX de FREDERIC LLOVERAS. Estudi per al Gravat 7.

V: pp: 340 x 250.
VI: pp de dibuix.
VII: 6, ll., a.i.d.

P.E.1

IV: punta seca.
V: ps: 250 x 198.
VII: 6, ll., a.i.d.
VIII: "1/2 - 1er estat", ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil. R.V. El llapis utilitzat per a indicar l'estat és diferent del de la signatura.

P.E.2

IV: punta seca.
VII: 6, ll., a.i.d.
VIII: "2on estat", ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.R.V. El llapis emprat per a indicar l'estat és diferent al de la firma.

P.E.3

IV: punta seca i sofre.
VII: 6, ll., a.i.d.
VIII: "3er estat", ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.R.V. Diferent llapis per signar que per indicar l'estat.

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca i sofre.
IX: bisellada, aspa de cancel·lació a.s.e., fil.R.V.

*****

GRAVAT 7. FREDERIC LLOVERAS

1 dibuix
3 proves d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

DIBUIX

III: dibuix del gravat.
IV: tinta xinesa.
V: pp: 317 x 210.
VI: pp vegetal s/pp edició amb fil.R.V.
VII: 7, ll., a.i.d.

X Lloveras

P.E.1

- IV: aiguafort.
V: ps: 237 x 200.
VII: 7, ll., a.i.d.
VIII: "1/2", ll., a.i.e.
IX: s.b., r.e., fil.G. Només hi ha els perfils gravats.
El llapis emprat per a indicar l'estat és diferent
que el de la signatura.

P.E.2

- IV: aiguafort.
VII: 7, ll., a.i.d.
IX: s.b., r.e., fil.G. Ni aquesta prova ni la següent
porten l'estat indicat, però observant el seu tre-
ball podem afirmar que es tracta del mateix estat.
L'única diferència rau en què a la prova que veu-
rem tot seguit LLOVERAS hi ha aplicat una aiguada
per veure com resultaria la prova amb una aiguatin-
ta.

P.E.3

- IV: aiguafort i aiguada al damunt.
V: 7, ll., a.i.d.
IX: s.b., r.e., fil.R.V.

P.PL. INUTILITZADA

- IV: aiguafort i aiguatinta a la goma.
IX: bisellada, aspa de cancel·lació a.s.d., fil.R.V.

.....

GRAVAT 8. EMILI BOSCH ROGER

- 1 dibuix
2 proves d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada
autògraf del comentari

DIBUIX

- III: dibuix del gravat.
IV: tinta xinesa.
V: pp: 340 x 250.
VI: pp edició amb fil.G.
VII: 8, ll., a.i.d.

DIBUIX d'EMILI BOSCH ROGER. Estudi per al Gravat 8.

P.E.1

IV: aiguafort.
V: ps: 250 x 195.
VII: 8, ll., a.i.d.
IX: s.b., r.e., fil.R.V.

P.E.2

IV: aiguafort.
VII: 8, ll., a.i.d.
IX: s.b., r.e., fil.G. Tot i que no porta l'estat indicat, es diferencia de l'anterior en l'addició d'una cremada d'àcid que ha donat lloc a les línies més fines d'algunes façanes.

P.PL.INUTILITZADA

IV: aiguafort.
IX: bisellada, aspa de cancel·lació a.s.d., fil.R.V.

AUTÒGRAF COMENTARI

Comentari escrit a tinta i signat a l'a.i.d. per SEBASTIÀ SÁNCHEZ JUAN. El full no porta el segell del M.A.M. imprès. El text es titula Nocturn.

.....

GRAVAT 9. JAUME PLA

2 dibuixos
4 proves d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada
autògraf del comentari

DIBUIX 1

III: dibuix del gravat.
IV: llapis.
V: pp: 303 x 235.
VI: pp bloc de dibuix s/pp edició amb fil.G.
VII: 9, llapis tinta, a.i.d.

DIBUIX 2

III: dibuix del gravat.
IV: tinta xinesa.
V: pp: 272 x 235.
VI: pp vegetal s/pp edició amb fil.G.

Nocturn

^{en el}
L'arrupa ~~el~~ paper, on nepra el di-buit,
és com un ray de sol no lluny dels sol nocturns.
Flaca una nova llum fantàstica, ni soló falta
que es paven sense perdre l'aire d'avançar.
La dona dels cabells aspiats que té les cames
una de prima i una de rossa, i el brande!
Parellet-carre Nou! La paraula de terros
i el quise manten la puàndia el café dels síms.
I, com mitja orla viva, la soca i les banques
d'aquest arbre a l'hivern fan d'àngel de copans.
Sebastià Sánchez Juan

P.E.1

IV: punta seca i tocs de burí.
VII: 9, 11., a.i.d.
VIII: "1er estat", 11., a.i.e.
IX: s.b.

P.E.2

IV: punta seca i tocs de burí.
VII: 9, 11., a.i.d.
VIII: "2on estat", 11., a.i.e.
IX: s.b.

P.E.3

IV: punta seca, burí i retocs amb llapis.
VII: 9, 11., a.i.d.
IX: s.b., fil. R.V. Hi ha una apunts de la torre de la Universitat al marge esquerre, a llapis. Aquesta prova no porta l'estat indicat perquè és igual que l'anterior, només el diferencia uns retocs amb llapis que aniran gravats a la prova segent.

P.E.4

IV: punta seca i tocs de burí.
VII: 9, 11., a.i.d.
VIII: "3er estat", 11., a.i.e.
IX: bisellada, fil. R.V. Malgrat estigui bisellada, el treball encara no és com a la definitiva.

P.EI. INUTILITZADA

IV: punta seca i tocs de burí.
IX: bisellada, fil. R.V., aspa de cancel·lació a.s.e.

ANTÒGRAF DOCUMENTARI

Uns fulls escrits i signats amb tinta per RAFAEL TÀSIS a l'a.i.d. Els fulls estan enganxats s'pp edició amb fil. G. Porta per "1er Fragment d'unes memòries."

.....

GRAVAT 10. JOAN BARBARÀ

1 dibuix
2 proves d'estat
1 prova de la planxa inutilitzada

Plaza de Llanandi

Plaza de Llanandi,
dominagrada, untaugora.
Te palentes en gran de gumbets
per vome gaber de ten dinte la cara.
ten sia de feu argentinat vertebra
de infinis, adens de cada dia
i el infinis atorn. Tot hom carnina
i unigi no es deina a el ten ambit.

Plaza de Llanandi, niconaguda,
i con ho fari el dia que s'apaguin
de vintels i a bufes, que ont uniguen
agorta per ten i va anta fasons,
i adens? Lo Lin, de palentes
qui agrandara quan es ely non la cara?

Potr el nord latoris ant ten putrit
et donara una nova familia
tan clara con agorta que ten ara
feri mi que la d'oca submedana. X
Potr llavors, on el ten non s'itanci
reclara ai agorta que ont tranitan
dituts o audials. Potr la nova
magortat de la colura que ont agorta
foti de tu la farda de l'Exemple.

autògraf del comentari

DIBUIX

- III: esboç del dibuix del gravat.
- IV: llapis.
- V: pp: 268 x 213.
- VI: pp vegetal.
- VII: 10, 11., a.i.d.
- IX: sense segell del M.A.M.

P.E.1

- IV: aiguafort i tocs de punta seca.
- V: ps: 245 x 200, pp: 278 x 222.
- VI: pp de gravat.
- VII: 10, 11., a.i.d.
- IX: s.b., r.e. Aquesta prova està tirada sobre un full de paper on hi havia un text imprès al dors. A l'angle inferior esquerre del gravat s'hi pot trobar algun toc de punta seca així com a les remarques. La prova és igual a la que veurem tot seguit, només es diferencien en el paper on foren estampades.

P.E.2

- IV: aiguafort i tocs de punta seca.
- VII: 10, 11, a.i.d.
- IX: s.b., r.e., fil.G. Aquesta prova i l'anterior ja són com la definitiva però sense tallar les remarques.

P.PL.INUTILITZADA

- IV: aiguafort i tocs de punta seca.
- IX: bisellada, aspa de cancel·lació a.s.e., fil.R.V.

AUTÒGRAF COMENTARI

Escrit a tinta i signat per PERE BENAVENT DE BARBFRÀ a l'a.i.d. i titulat Plaça de Letamendi.

*****

GRAVAT 11. JOSEP M^o PRIM

1 dibuix
1 prova d'estat

El port és alegre i és trist, bonic i lleig, repetit i
sorprenent: el port és una mica com la vida.

Hi agraïtz caminar llambuda avall, com per un riu, i
anar deixant als marçs tota la espessa selva ciutadana,
fins arribar al port. Tinc la impressió que és una enorme
i cara joguina que ens és donada als homes per a que,
de tant en tant, poguem participar d'una misteriosa i
infinita il·lusió. La de que som, altra vegada, petits. Jo no sé
què té, el port, que si un n' està una estona mirant-lo
acaba recordant tot el que ha fet en la vida.

En el port hi és tot: la petita barca per remar sol,
i recollit en el silenci del port la última llum de la
tarde; la barcassa multitudinària, on es mengen cacarets
i es viu, i es canta, i es fa iullet; i el gran vapor
que portarà a dormir a alta mar, allà on la nit és
doblement misteriosa. I encara, si mirem bé, el
castell de dalt del turó sembla, ara, una nau immòbil,
empresonada en una immensa onada de pedra.

I la vida a la vora de l'aigua. Sempre hi ha una vida
- o sempre imaginem una vida - a primer terme dels nostres
paisatges. El cor bonic que no tingui cara visible ni nom
conegut: com l'aventura, com el deuria. És una mica,
també, com nosaltres mateixos, que mai no sabem ni és
miller embarcar-se o quedar, mentre el temps va passant
incessantment, distimulant la tristesa del seu viatge tot
jugant amb les banderes...

J. Espinàs

1 prova en estat definitiu
1 prova de la planxa inutilitzada
autògraf del comentari

DIBUIX

III: dibuix del gravat.
IV: bolígraf.
V: pp: 293 x 210.
VI: pp de dibuix acigronat s/pp edició amb fil.R.V.
VII: ll, ll., a.i.d.

P.E.1

IV: punta seca en bistre.
VII: ll, ll., a.i.d.
IX: s.b., fil.G. Gairebé només els perfils estan gravats. En la propera prova es crearan tots els matisos que ja veurem en la definitiva.

P.EN ESTAT DEFINITIU

IV: punta seca.
VII: ll, ll., a.i.d.
IX: s.b., fil.R.V.

P.PL.INUTILITZADA

IV: punta seca.
IX: s.b., aspa de cancel·lació a.s.e., fil.R.V.

AUTÒGRAF COMENTARI

Normalment JOSEP Me ESPINÀS escriu a màquina, però en aquesta ocasió ho féu a mà i amb tinta signant-ho a l'a. i.d. El full està enganxat s/pp edició amb fil.R.V.

.....

GRAVAT 12. FRANCESC D'A.CASADEMONT

1 prova d'estat
1 prova en estat definitiu
1 prova de la planxa inutilitzada
autògraf del comentari

P.E.1

IV: aiguafort.
VII: 12, ll., a.i.d.
IX: s.b., fil.R.V.

P.EN ESTAT DEFINITIU

IV: aiguafort.

VII: 12, 11., a.i.d.

IX: s.b., fil.R.V. Aquesta prova tampoc porta l'estat indicat, però s'hi poden apreciar noves descobertes del vernís i noves cremades a l'àcid que demostren el seu estat posterior. Un estat que ja es configura com el definitiu.

P.PL.INUTILITZADA

IV: aiguafort.

VII: 12, 11., a.i.d.

IX: bisellada, aspa de cancel·lació a.s.e., fil.R.V.

AUTÒGRAF COMENTARI

De fet no és un autògraf perquè està escrit a màquina, però hi ha correccions amb tinta, fetes a mà i està signat pel propi CARLES SOLDEVILA també amb tinta. El full ve enganxat s/pp edició amb fil.R.V. El comentari es titula Suburbi de luxe.

.....

DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA
NOTES

- (1) A l'apartat "Les Col·leccions de gravats de La Rosa Vera" del capítol DADES PER A UN CURRÍCULUM VITAE DE JAUME PLA del llibre 12 gravats i un autoretrat de Jaume Pla (Monografies de La Rosa Vera), hi consta erròniament la data de 1954 (pg.100). També al catàleg Las Ediciones de la Rosa Vera editat a Barcelona l'any 1961, al punt 11, ELS GRAVADORS DE LA ROSA VERA. DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA, es parla de l'any 1954 en lloc del de 1955 com és el correcte.
- (2) Al catàleg editat en ocasió de l'exposició Els 98 gravadors de la Rosa Vera al Palau de la Virreina, el 1985, hi consta només la tècnica del burí (pg.94) perquè és la tècnica predominant, però l'escut de Barcelona que hi apareix està fet amb aiguatinta.
- (3) Tal com veurem al punt G.3.5, els coures d'aquesta col·lecció -que segons la justificació del tiratge haurien de formar part de l'EXEMPLAR ÚNIC propietat del M.A.M.- es troben a l'obrador de JAUME COSCOLLA llevat del que correspon al Gravat 7 que no sabem on és.
- (4) Aquesta era la primera vegada que s'emprava la filigrana R.V. per una col·lecció. D'aleshores ençà aquesta marca a l'aigua de l'editorial anirà apareixent amb tota normalitat alternant amb les de la casa Guarro que feien el paper.
- (5) La planxa que enguany hi ha al taller de JAUME COSCOLLA fou tallada un cop finalitzat el tiratge de la col·lecció. Per aquest motiu no podem saber les mides originàries. Les que donem aquí són les actuals, tal com és ara la planxa.
- (6) A fi de veure si els gravats eren gaire fidels a la realitat i també per constatar com ha canviat el paisatge urbà de Barcelona dins aquests trenta anys, hem intentat captar fotogràficament els indrets que es representen en les estampes d'aquesta col·lecció de la manera més exacta possible. Les fotografies es varen realitzar l'any 1987 retratant les zones de més fàcil accés i que oferien una visió més aproximada a la del gravat, tot tenint present la dificultat que suposava accedir al lloc adequat per col·locar la cambra en el punt de mira just. No en va durant aquest període de temps Barcelona s'ha transformat i ha esdevingut una nova urbs. Creiem però que l'experiència és prou interessant i que les fotografies palesen el domini dels artistes en saber captar aquell fragment que tenien davant seu i que calia plasmar en una planxa de metall.

DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA
NOTES

- (7) La numeració de l'estampa va ésser escrita per una altra persona i no pel propi artista ja que el llapis és diferent que l'emprat en la signatura. Això succeïa algunes vegades quan els gravadors, o bé no sabien gaire com anava la manera de numerar les proves (tinguem en compte que molts d'ells només feren aquell gravat i prou) o bé que els numerava el propi JAUME PLA per facilitar-los la tasca un cop els tenien tots signats.
- (8) A la portada del plec 2 no hi consta que l'aiguatinta sigui a la goma ni que hi hagi punta seca, però, observant detingudament tant la planxa com l'estampa, es pot apreciar els tocs de punta seca al fullam de l'esquerra i a la façana. L'aiguatinta és a la goma pel seu tractament i perquè, tal com ens confirmà el mateix JOSEP AMAT, s'emprava aquesta tècnica en lloc del sucre.
- (9) La sèrie d'aquestes litografies s'edità el gener del 1987 i consta de 50 exemplars dels quals la Biblioteca de Catalunya en té l'1/50 i la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi el 2/50. Les proves estan numerades a mà, amb llapis, a l'a.i.e. i signades autògrafament "amat" també a llapis però a l'a.i.d.
- (10) JOAQUIM SUNYER no va escriure la numeració d'aquesta estampa ja que es veuen clarament dos tipus de llapis ben diferenciats. A més a més va signar a l'a.i.e., al costat de la numeració 70/75. Això vol dir que primer devia signar ell i una altra persona, probablement JAUME PLA -tot i que els números no són com els que fa ell- va numerar la prova. FRANCESC X. PUIG ROVIRA posseeix l'exemplar 25/75 de l'edició i aquest gravat també està signat a l'a.i.e. la qual cosa ens confirma l'explicació que donàvem a la nota 7.
- (11) Segons la carta que vàrem rebre de XAVIER VALLS contestant el qüestionari que se li envià, ens deia que dels tres gravats que va fer per a LA ROSA VERA només tingué contactes personals amb l'escriptor MARIÀ MANENT. En canvi, aquest ens deia que a XAVIER VALLS no el va conèixer fins molt després de la seva col·laboració i que només havia vist el seu gravat i prou.
- (12) Tal com succeïa als Gravats 1 i 3, la numeració de la prova està feta amb diferent llapis que la signatura i s'escau que en les tres estampes els números "70/75" són iguals, fets per la mateixa mà.
- (13) El punt de vista des d'on està agafat el dibuix d'aquest gra-

DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA
NOTES

vat correspon a un dels balcons o finestres de la Plaça Reial, però com que no ens fou possible accedir-hi, presentem una fotografia d'un angle que, si no és del tot igual, creiem que sí dóna una visió i un aire semblant al del gravat. També cal tenir en compte i es ben sabut que l'espai visual dels nostres ulls a l'hora de dibuixar és molt diferent del que pot captar una cambra fotogràfica tot i aplicant-hi els objectius reglamentaris i adients.

(14) A la portada del plec 7 no hi diu que l'aiguatinta sigui a la goma, però és fàcil d'apreciar per la peculiaritat del seu traç.

(15)

Rambla de les Flors

DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA
NOTES

Aquesta fotografia correspondria al punt de mira del gravat, però com es pot veure, enguany hi ha un tenderol de flors que priva tota la visibilitat del Palau de la Virreina i és per això que n'hem feta una altra per a mostrar millor la façana del Palau tot i que és un xic desplaçada respecte al gravat de LLOVERAS.

- (16) Encara que són molt pocs i a la portada del plec no hi consta, podem assegurar que aquest gravat té algun toc de burí que ja s'aprecia a la prova de l'EXEMPLAR ÚNIC del N.A.M. que nosaltres hem numerat P.E.1 i que analitzarem més endavant. Entre altres llocs podem trobar-los als troncs de les palmeres.
- (17) La punta seca es troba a l'angle inferior esquerre de l'estampa. A la portada del plec no s'esmenta aquesta tècnica, però mitjançant un comptafils i analitzant les proves d'estat i la planxa ho hem apreciat perfectament i així ho posem de relleu.
- (18) Sembla ser que les relacions personals entre JAUME PLA i JOAN BARBARÀ no eren i no són gaire bones i aquest motiu podria explicar l'absència en altres col·leccions d'aquest interessant gravador.
- (19) Normalment, i pel que hem anat veient en les altres col·leccions, les planxes del pròleg no s'inutilitzaven perquè no formaven part del conjunt d'estampes que sortien a la venda, eren senzillament vinyetes que ornamentaven el pròleg de cada col·lecció. Aquesta, però, està cancel·lada i potser el motiu s'amagui en el fet de pertànyer a E.C.RICART i que porti la seva signatura autògrafa. Les altres gairebé totes són de JAUME PLA i només estan signades a la planxa. JAUME PLA sempre diu que si a LA ROSA VERA hi ha tants gravats seus és degut al fet que ell no cobrava per fer-los i això significava un estalvi per a l'editorial.
- (20) Vegi's nota 19.
- (21) Aquest dibuix estava amb les proves addicionals de l'EXEMPLAR ÚNIC de la Col·lecció ELS MESOS DE L'ANY. Concretament amb el grup de proves i de dibuixos del Gravat 9 de JOSEP MONPOU. Veient que alludia al tema del Gravat 1 de la Col·lecció DOTZE PAISATGES URBANS DE BARCELONA, vàrem gosar traslladar-lo aquí perquè aquest era el seu lloc.